

**OSMANLI DÖNEMİ ALFABE TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA
DR. İSMAİL HAKKI BEY VE ISLAH-I HURUF CEMİYETİ***

Yusuf AKÇAY*

ÖZET

Bilindiği üzere Türkiye'deki alfabe tartışmaları Ahmet Cevdet Paşa'dan itibaren başlamıştır. Önceleri Arap harflerinin ıslahı üzerinde yapılan tartışmalar, daha sonra yeni bir alfabe oluşturma fikrine dönüşmüş ve tartışmalar daha çok bu alanda yoğunlaşmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'dan itibaren başlayan bu yeni gelişme, Cumhuriyet devrine kadar aralıklarla devam etmiş Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde birbirinden çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri de Meşrutiyet döneminde Dr. İsmail Hakkı Beyin önerdiği ve harflerin birbirinden ayrı yazılmasını öngören hurûf-ı munfasıla fikriydi.

Bu bildiride hurûf-ı munfasıla fikrinin yaygınlaşması için Dr. İsmail Hakkı Beyin ve onun öncülüğünde kurulan Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin çalışmalarına yer verilecek ve cemiyetin yayın organı olarak çıkan Yeni Yazı isimli gazetenin alfabe tartışmalarında oynadığı rol, ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Alfabe tartışmaları, Islah-ı Huruf Cemiyeti, Yeni Yazı

ABSTRACT

**DR. İSMAİL HAKKI AND ISLAH-I HURUF CEMİYETİ
WITHIN THE ALPHABET DISCUSSIONS DURING THE OTTOMAN PERIOD**

As it is known, the alphabet discussions in Turkey had started since Ahmet Cevdet Paşa. By time the discussions which had been focused on the amendments of Arabic letters changed

* Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Erzurum 25-27 Nisan 2007.

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı. akcayyusuf24@yahoo.com

into forming a new alphabet idea and mainly focused on this field. This new development beginning with Ahmet Cevdet Paşa, continued until Republican era, and during *Tanzimat, Constitution and Republican* periods, it had lasted. One of the offerings for a new alphabet was İsmail Hakkı Bey's in the Constitution period and it was *huruf-ı munfasıla* which aimed to write the letters separately.

In this paper, activities of İsmail Hakkı Bey and *Islah-ı Huruf Cemiyeti* (Association of Letters' Amendment) in order to propagandate the *huruf-ı munfasıla* idea are handled and the role of *Yeni Yazı*, the journal of the association, within the discussions about the alphabet is explicated in details.

Key Words

Alphabet discussions, Association of Letters' Amendment, *Yeni Yazı*,

Giriş

Tanzimat'tan itibaren gerek dil ve gerekse imlâ hususunda birçok tartışmanın yapıldığını görüyoruz. Yazı ile ilgili tartışmaların temel noktasını Arap harflerinin Türkçeyi ifade etmedeki yetersizliği oluşturmuştur. Bu yüzden tartışmaların büyük çoğunluğu alfabe üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda başta Encümen-i Dâniş yazarları olmak üzere Münif Paşa¹ (Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye), Yenişehirli Avni Bey, Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi, Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Sâmî, Macid Paşa, Elhac İbrahim Efendi ve Ali Sedat Bey gibi Tanzimat devrinin önemli isimlerinin imlâ hususunda çeşitli çözüm önerileri getirdiği görülmektedir. (Ertem 1991:97-134)

1908'den sonraki tartışmalar ise Milaslı Dr. İsmail Hakkı Beyin öncülüğünde yürütülen *huruf-ı munfasıla* fikri etrafında odaklanmıştı. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hüseyin Cahid ve Celal Sahir de İsmail Hakkı Beyin görüşlerini benimsemişler ve bu yönde yayınlar yapmışlardır. Nitekim daha sonra İsmail Hakkı Beyin öncülüğünde aralarında Necmeddin Arif, Ali Nusret ve Recâizâde Ekrem'in de bulunduğu *Islah-ı Huruf Cemiyeti* adlı bir dernek kurulmuş ve çalışmalar sistemli olarak yürütülmeye çalışılmıştır.

¹ Özellikle Münif Paşa'nın 1 Mayıs 1862 yılında Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de yaptığı konuşma, alfabe tartışmalarında önemli ölçüde etkili olmuştur. Arap harflerinin yetersizliğinden bahseden Münif Paşa, ya hareke veya yeni işaretler yardımıyla sözcükleri olduğu gibi yazmayı yahut harfleri birbirinden ayrı yazmayı önermişti. Bu öneri, başta *Islah-ı Huruf Cemiyeti* olmak üzere, dönemin ileri gelenleri tarafından benimsenip geliştirilecek ve Enver Paşa tarafından 1913 yılında uygulamaya konulacaktır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki dil tartışmaları beş ana başlıkta değerlendirilmektedir:

Bu görüşlerden Orhun veya Uygur alfabesini kullanmayı teklif edenlerin önerileri taraftar bulmamıştır.

İkinci öneri ise Macid Paşa tarafından dile getirilen Ermeni harflerini kullanma fikridir: Bu öneri, uygulamaya konulmamıştır.

Dr. İsmail Şükrü Bey ise yeni modern bir alfabe yaratmak fikrini savunmuştur. Bu öneri de benzerleri gibi taraftar bulamamıştır.

Konu hakkındaki diğer bir görüş ise vakit geçirmeden Latin harflerinin kabul edilmesi fikrine dayanıyordu. Bu düşünce Falih Rıfkı, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Mahmut Esat Bozkurt, Şükrü Saraçoğlu, Ahmed Cevad Emre gibi, devrin birçok önemli isminin temel görüşüydü.

Arap asıllı harflere devam etmenin gerekliliğini savunanlar ise, bu harfleri olduğu gibi kullanmayı isteyenler ve ıslah edildikten sonra kullanılmasını önerenler olmak üzere iki farklı görüşteydi. Arap harflerinin ıslah edildikten sonra kullanımını isteyenlerin görüşleri de birbirlerinden ayrılıyordu. Ahmet Cevdet Paşa, harfleri işaretlendirmeyi, Servet-i Fünûn yazarları hareke yerine vokalleri karşılayan harflerin konulmasını, Şinasi bazı harflerin atılmasını, Ahmet Mithat Efendi ise harfleri çoğaltmayı önermişti. Bu görüşlerden ayrı olarak Hoca Tahsin Efendi Arap harflerini soldan sağa doğru yazmayı, Ali Kenan Bey ise Arap harflerinin Kûfi tarzında yazılmasını savunacaktı. (Ertem 1991 : 249-259)

Arap harflerini ıslah ettikten sonra kullanmayı önerenlerin en dikkat çekici olanı, çalışmamıza da konu olan, harflerin birbirinden ayrı yazılması fikriydi. 1910-1918 yılları arasındaki görüşlerin en değişik olanı buydu. Bizde Münif Paşa ile başlayan, Yenişehirli Avni, Dr. İsmail Hakkı, İsmail Baltacıoğlu, Celal Sahir ve Ali Nusret gibi isimler etrafında gelişen bu düşünce dar bir alanda da olsa kullanım sahasına çıkmıştı.

1. Dr. İsmail Hakkı Bey ve İslah-ı Huruf Cemiyeti

1.1. Dr. İsmail Hakkı Bey Hayatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Dr. İsmail Hakkı Bey, 1870 yılında Muğla'nın Milas ilçesinde doğmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde gerek alfabe tartışmalarında gerekse inanç ve itikatla ilgili hususlarda

isminden söz ettirmiş, özellikle inanç alanını ilgilendiren konularda Manastırlı İsmail Hakkı, Ferit Kam ve Babanzâde Nâim gibi isimlerle beraber hareket etmiş ve spiritualist düşünce odaklarının arasında yer almıştır.

Türk Derneği yazı kadrosunda da yer alan yazar, meşhur Sultanahmet mitinginde de işgali protesto eden bir konuşma yapmıştır. 1939 yılında ölen İsmail Hakkı Bey, Yeşilay'ın kurucularındandır.

1.1.2.Eserleri

İsmail Hakkı Bey, daha ziyade akâide dair eserler yazmıştır. İslâm akâidi ile ilgili düşünceleri döneminde tartışma yaratabilecek bir farklılık arz etmektedir. Bu konudaki eserlerinden bazıları şunlardır:

Din-i İslam ve Ulûm ve Fünûn, 1327, Dersaadet : Numune-i Tıbaat, 334 sayfa.

Hakikat-i İslam, İstanbul Hilâl Matbaası, 1924, 221 sayfa.

İslam Dininde Etlarin Tezkiresi, İstanbul Ahmet Sait Matbaası, 1931, 31 sayfa.

Kur'an Tercüme Edilebilir mi ve Yeni Vadide Fatıha Tercüme ve Tefsiri, İstanbul Hukuk Matbaası, 1917, 15 sayfa.

Kur'an-ın Mucizeleri ve Müteşabih Ayetlerin Tefsirleri, İstanbul Türkiye Matbaası, 1935, 165 sayfa.

Kadir Gecenin Doğru Manası Nedir ve Asıl Sevabı Nereden Geliyor?, İstanbul Reklam Basımevi 1936, 15 sayfa.

Hakikat-i İslam: Anglikan Kilisesinin Sualleri Münasebetiyle Yazılmıştır, İstanbul, Hilal Matbaası 1924, 221+3 sayfa.

İsmail Hakkı'nın, bu eserlerin dışında, Yeni Yazı isimli bir de risale yazdığı bilinmektedir. Çalışma esnasında bu risaleye ulaşamadım. Ancak bu küçük eserin, Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin yayın organı olarak çıkan aynı isimli gazetenin içeriğinden pek de farklı olmadığı kanaatindeyim. Çünkü Milaslı İsmail Hakkı'nın görüşlerini düzenli olarak takip edebileceğimiz en önemli kaynak, Cemiyet'in yayın organı olarak çıkan Yeni Yazı gazetesidir.

Yazar, bunların dışında pedagoji, tıp ve zooloji gibi çeşitli konularda kaleme aldığı irili ufaklı risaleler de neşretmiştir.

1.2. Islah-ı Huruf Cemiyeti

Dr. İsmail Hakkı Bey, İkinci Meşrutiyet'ten sonra çıkardığı Teceddüt isimli gazete ile Huruf-ı Munfasıla fikrinin yaygınlaşması için yoğun olarak çalışmıştı. (Yeni Yazı 1912a:1) Ancak bu çalışmalar, diğerlerinde olduğu birbirinden bağımsız bir şekilde yürütüldüğünden, ortaya konulan önerilerin uygulanması mümkün olmuyordu. Bu eksiklik, Huruf-ı Munfasıla fikrini savunan Dr. Necmeddin Arif ve Mülkiye mezunlarından Ali Nusret'in de dikkatinden kaçmayacak ve çalışmaların sistemli bir şekilde yürütülmesi için bir çatı altında toplanmanın lüzumu ortaya çıkacaktı. Bu düşünce Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Islahat-ı Maliye Komisyonu Azasından Ata Bey ve Recâizade Mahmut Ekrem tarafından kabul görmüş ve ilk iş olarak söz konusu heyet adına Recaizâde Mahmut Ekrem'in kaleme aldığı bir davet-nâme ile devrin ileri gelenleri Darü'l-fünûn'da yapılacak toplantıya çağırılmıştır.

3 Şubat 1327/1911 tarihinde İstanbul Üniversitesinde gerçekleşen söz konusu toplantı yaklaşık dört saat sürmüştür. Ahmet Muhtar Paşa, Mahmut Esat, Ata Bey, Eski Darülfünun Edebiyat Şubesi Müdürü İsmail Hakkı Bey, Eski Bursa Mebusu Tahir Bey, devrin Musul Valisi Süleyman Nazif, Sıhhiye Reis-i sânisî Cenap Şehabettin, Celal Nuri, Celal Sahir ve Dava Vekili Celalettin Arif Bey olmak üzere çok sayıda kişinin katıldığı bu toplantıda Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Ata Bey, İsmail Hakkı Bey, Necmettin Arif Bey, Ispartalı Hakkı Bey, Bedros Zeki ve Celal Nuri Bey konu üzerindeki öneri ve çekincelerini içeren konuşmalar yapmıştır. (1912b:3-4)

Geçici İdare Heyeti Necmeddin Arif, Mehmet Şakir Bey, Demir Ali Asaf, Mustafa Rakım Efendi, Cihangirli M. Şinasi Bey, Hüseyin Hüsnü Bey ve Ali Nusret Beyden oluşan dernek, (1912e:5) kuruluş amacını ve işleyişini belirten on sekiz maddelik bir nizamnâme hazırlamıştır. Söz konusu nizamnâmeye göre derneğin faaliyet alanı ve teşkilat yapısı şu şekildedir:

1. Cemiyetin unvânı Islah-ı Huruf Cemiyeti olacak ve merkezi İstanbul'da olmak üzere taşrada şubeleri bulunacaktır.
2. Cemiyetin esas u maksad-ı teşkili lisanımızın mevcut hurufunu cüzî ta'dil ve ıslah ile mükemmel ve ihtiyacımıza kâfi bir şekle ifrâğ ve huruf-ı hareke noksanını ikmâl ile munfasıl yazabilmek esbabının istikmâline çalışmak ve bu suretle ta'mîm-i maârifî teshil etmektir.
3. Hususiyât, şahsiyyât, siyasiyyât, dinî mübâhesât ile iştigâl memnû'dur.
4. Cemiyet namına hükümet nezdinde ifâ-yı muâmeleye kâtib-i umûmî mezundur.

5. Cemiyet maksadına vüsûl için makale ve konferanslarla beraber kitaplar cerâid-i yevmiye ve resâil-i mevkûte neşri ve mektepler ve gece dersleri küşâdi gibi her türlü vesâit-i münasebeye tevsil edecektir.
6. Cemiyete dühûl şerâiti : Cemiyetin esas maksadını kabul eylediğini bildiren ve şerâit-i kanuniyeyi hâiz bulunan zevat cemiyet azâlığına kabul olunur.
7. Azâ-yı cemiyetin Vezâifi : Azâ-yı cemiyet maksad-ı cemiyeti ta'mîme gayret ve fikren ve bedenen kudret ve hamiyetlerine göre lâ-akall ayda iki kuruluş vermek üzere nakden muâvenet eyleyecektir. Mekâtib-i âliye müdâvimleri için muâvenet-i nakdiye ihtiyâridir.
8. Cemiyetin hey'et-i İdaresi : Cemiyetin merkezinde ve taşralardaki şubelerinde birer heyet-i idaresi bulunacaktır.
9. Cemiyetin merkez heyet-i idaresi Bir reis, bir reis-i sâni, umûmi bir kâtip, hususi bir muhâsib-i veznedar ve iki aza olmak üzere yedi zattan ibaret olacaktır.
10. Reis-i evvel bulunmadığı zaman reis-i sâni içtimaâta riyâset ve kâtip-i umûmi hükümet nezdinde îfâ-yı muâmeleye mezuniyeti hasebiyle cemiyet namına hareket ve katib-i hususi bulunmadığı zaman gerek heyet-i idare ve gerek encümünde îfâ-yı vazife-i kitabet, muhâsib-i veznedar vuku' bulacak îânet-i nakdiyeyi ve gönderilen âidât-ı şehriyeyi ahz u kabz ile makbuzlarını itâ ve irsâle gayret ve getirilmeyen veya gönderilmeyen âidat-ı şehriyenin münasip bir tahsildar marifetiyle tahsil-i esbabının istikmaline himmet edecektir.
11. Taşralardaki şubât-ı heyet-i idaresi bir reis, bir katip bir muhâsib olmak üzere üç zattan ibaret olacaktır.
12. Heyet-i idare aza-yı cemiyet tarafından re'y-i hafî ile intihâb olunacaktır. Müddeti iki sene olup hitamında tekrar intihâb-ı icrâ olunacak ve bu müddet zarfında devam etmeyen veya istifa eden bulunursa yerine intihâb zamanına kadar muvakkaten îfâ-yı vazife etmek üzere heyet-i idarece aza-yı cemiyetten münasip bir zat alınacaktır.
13. Heyet-i idare lâ-akall ayda bir defa akd-i içtimâ eyleyecek lüzum gördüğü taktirde heyet-i umumiyeyi içtima'a davet edebilecektir. Heyet-i idareden mazeret ve meşru'ası olmadığı halde üç ay devam etmeyen bilâ-ihbar müstafi addolunacaktır.
14. Cemiyetin vasıta-i neşr-i efkar ittihaz edeceği ceride ve risale-i mevkûtenin sahib ve müdürü heyet-i idarenin aza-yı dâimesinden olacaktır.
15. Heyet- i idare senede bir defa heyet-i umumiyeye ahval-ı umûme-i cemiyet hakkında itâ-yı izâhat eyleyecektir.

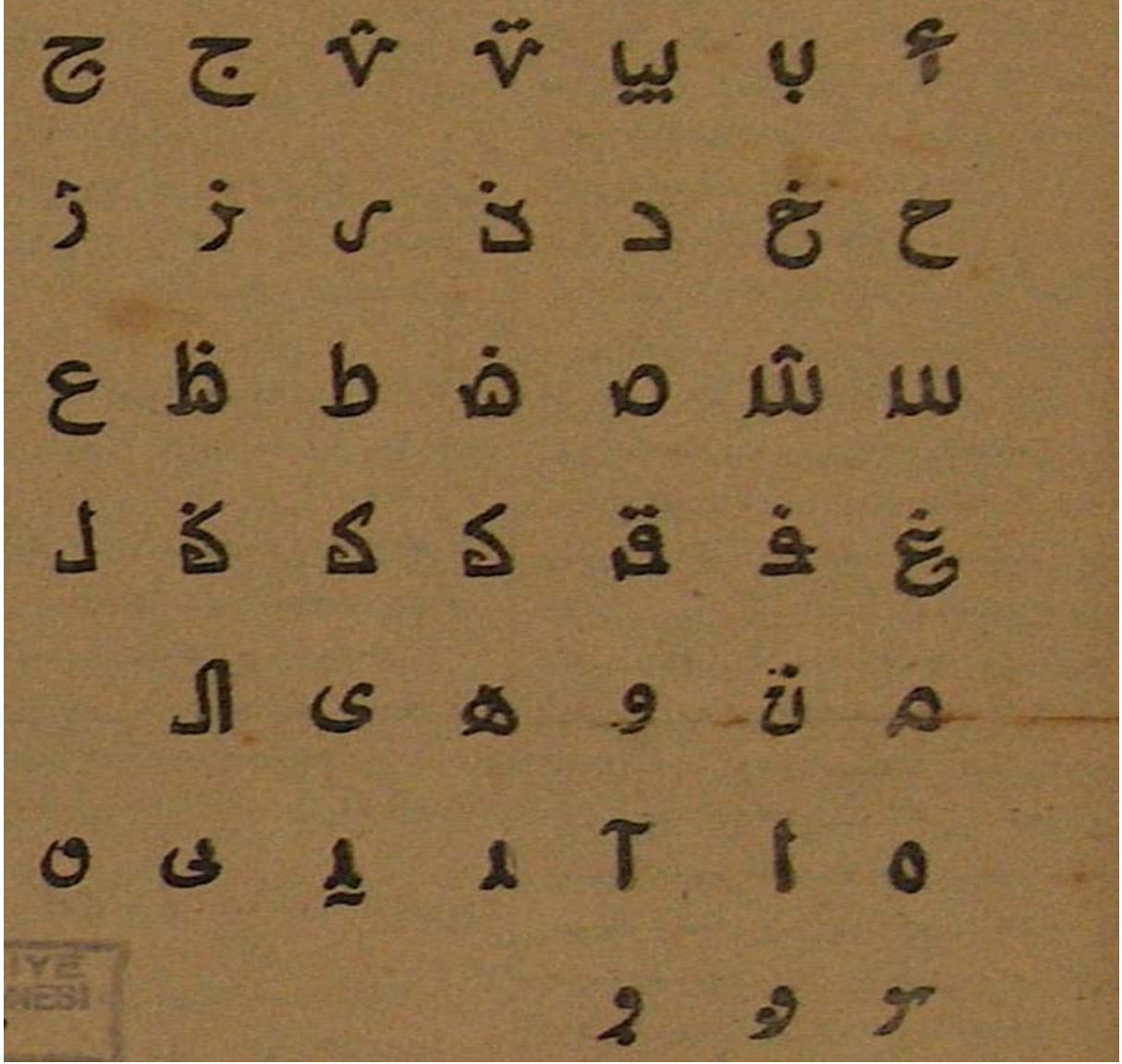
16. Cemiyetin merkezinde azâsı lâ-akall on iki zattan ibaret olmak üzere tetkik-i encümen-i ilmiyyesi namıyla daimi bir encümen bulunacaktır. Bu encümen azâsını zevât-ı mütehasıssa meyânından heyet-i idare intihâb edecektir. Devam etmeyenlerin yerine derhal heyet-i idarece münasip zevat intihâb edilerek encümenin devamı temin olunacaktır. Encümenin eyyam-ı içtimâî beynlerinde kararlaştırılacaktır.
17. Encümen-i İlmiyenin Vezâifi : Encümen yazı hakkında mütalaatı hâvi vârid olacak kaffe-i evrak ve eşkâli, tetkik-i şifahi olarak verilecek izahatı istimâ' ile ihtiyacımıza kâfi eşkali tefrik ve huruf-ı savtiyye eşkalini katıyyen tayin edecek. Vâki olacak ihtirâzât-ı tenkidâtı vârid ve hak gördüğü taktirde nazar-ı dikkate alarak ona göre yazının ıslah ve tekmiline gayret edecektir.
18. Cemiyetin işbu nizamnamesi lüzum görüldüğü taktirde ekseriyet-i mutlaka ile tebdil ve tevsi' olunabilecektir. (1912e: 4)

1.3. İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin Faaliyetleri

İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin faaliyetleri daha çok, derneğin yayın organı olarak çıkarılan Yeni Yazı isimli gazete etrafında odaklanmıştı. "İlmî, edebî, içtimâî, haftalık" alt başlığıyla çıkan bu gazete, büyük ses getirmiş ve döneminde fikirlerini destekleyen ciddi bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur.²

Gazetenin ilk sayısında Hattat Mustafa Rakım Bey tarafından çizilen ve Cemiyet tarafından da kabul edilen harfler yayınlanmış ve harflerin ıslahı hususundaki gereklilik bir beyanname ile kamuoyuna duyurulmuştur: Buna göre teklif edilen harflerin listesi şu şekildedir:

² Yeni Yazı, Tarih-i Tesisi : 1330, Birinci Sene , Numara 1, Cuma 5 Mart 1330, 22 Rebi'ul-âhir 1332, İdâre-hanesi: Matbaa-i Hayriyede, Abone Şerâiti: Dersaadet ve vilâyât için seneliği 20, altı aylığı 10 kuruş Memâlik-i Ecnebiyye İçin : Seneliği 4, altı aylığı 2 frank.

(1912a : 1)

Islah-ı Huruf Cemiyeti bu harflerin kullanımını gerçekleştirmek için somut adımlar atmış ve yeni imlâ metoduna uygun olarak eserler neşretmiştir. Söz konusu neşriyat halk nezdinde itibar görünce, kısa bir süre sonra ordu yazışmalarında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme Yeni Gazete sütunlarından “Müjde” başlığıyla kamuoyuna duyurulmuştur: “Bu günden itibaren bütün kolordular beynindeki muhâberâtın huruf-ı munfasıla ile icrasına başlandığı gibi huruf-ı munfasıla teâti edilecek telgrafnamelerin de telgraf devâirince ahz u keşidesine mübaşeret olduğu haber alınmıştır.” (1912ı:1) Aynı haber Tanin gazetesinde ise şu şekilde yer almıştır : “Harbiye Nezareti tedrisât ve muhaberât-ı askeriyede huruf-ı munfasıla ile imla ve kitabını kabul etmiş bu babda istihzarât-ı muktezaya-yı ittihaz ve ifa eylemiştir. Harbiye Nazırı Mayısın birinden itibaren yalnız makamat-ı askeriye arasında teati

edilecek her türlü muhâberâtın huruf-ı mukatta ile icrasını kabul ve emretmiştir.” (Ertem 1991: 149)

Huruf-ı Munfasıla'nın ordu içi yazışmalarda kullanılması, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın 1 Mart 1330 tarihinde Harbiye Nezaret-i Celilesi'ne gönderdiği mektubun önemli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir. Yeni Yazı'da tam metin olarak **“İslah-ı Huruf Cemiyeti Encümen-i İlmiyesi Reis-i Âyândan sadr-ı sâbık Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri tarafından Harbiye Nezaret-i Celilesine irsâl kılınan tezkere suretidir.”** başlığıyla yayınlanan yazıda, Ahmet Muhtar Paşa, bu düşüncesinin ordudayken çektiği sıkıntılardan mülhem olduğunu açıklamıştı: “Devletlü Paşa hazretleri, ordularda sağa sola sevk ettiğim keşif kollarının gönderdikleri rapor ve pusulacıklarda hatt-ı hâzıramızla yazılan esâmi-i mâhalat doğru okunamadığından envâ' hataya ve bazen azîm tehlikelere mâruz kalınmak işten bile değildi... Gerek haritalarımıza itibar kazandırmak ve gerek o misillü muhâtaradan sâlim kalınmak için bir hatt-ı askerî tesisi ikdâm-ı emelim idi. (1912a: 3)

İşte literatüre daha sonra Enver Paşa yazısı olarak geçen imlâ sistemi, doğrudan doğruya Münif Paşa ile başlayan ve İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin öneri ve çalışmalarıyla sistemli hale gelen huruf-ı munfasıla esasına dayanır. Enver Paşa, Münif Paşa'dan itibaren başlayan ve İslah-ı Huruf Cemiyeti ile bir kamuoyu oluşturan huruf-ı munfasıla fikrini uygulamaya koyarken İsmail Hakkı Beyin önerdiği harfleri değil, Tanin gazetesinde neşredilen Ahmed Hikmet Müftüoğlu ve Celal Esad Erseven'in önerisini temel almıştı. Buna göre Arap harflerinin sadece baştaki şekilleri esas alınmış ve elif, kaf, vav ve ye harfleri üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştı. Balkan Savaşı yıllarında uygulamaya konulan ve daha çok ordu yazışmalarında kullanılan bu imlâ çeşidi, Hatt-ı Cedîd, Hatt-ı Enverî, Ordu Elifbası ve Alman Yazısı gibi isimlerle anılmıştır.

Enver Paşa'nın bu yeni uygulamasına zamanlama açısından uygun olmadığı gerekçesiyle İsmet Paşa itiraz etmiş ve onu vazgeçirmeye çalışmıştır: “Paşam , yaptığımız büyük bir inkılaptır. Ancak memleketin genç zabitleri ihtiyat subayı olarak bulunuyorlar ve keşiftedirler. Harfler öyle tek tek yazılırsa keşif raporları çok gecikir. Oysa keşif raporlarının hemen ulaşması lazımdır.Bu bakımdan bu büyük eserinizi zaferden sonra tatbik etmek üzere şimdilik erteleseniz” (Ertem 1991: 152)

Tanin gazetesinde yeni imlâ sistemiyle yayınlanan yazılarla ilgili olarak devrin Maarif Nazırı Emrullah Efendinin de görüşlerine başvuran Enver Paşa, ondan “...takdir buyurursunuz ki dil ve yazı meselesi her şeyden evvel ilim meselesidir; ilim tesis edilmez, teessüs eder... Yani ilim emirle olmaz.” cevabını alınca “Askerlikte verilen emir de geri

alınmaz.” diyerek karşı çıkmış; fakat buna rağmen İsmet Paşa’nın etkisinde kalarak Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu uygulamayı kaldırmıştır. (Ertem 1991: 152)

Enver Paşa’nın bu yeni imlâ uygulaması sonraları birçok tenkide uğrayacaktır. Ruşen Eşref Ünaydın’ın anlattığına göre Atatürk de Enver Paşa’nın bu inkılab hareketini eleştirmiştir:

Peki, güzel! İyi bir niyet; fakat yarım iş, hem de zamansız. Harp zamanı harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? Ne yapmak için? Muharrerât ve muhaberâtı teshil için mi* Bu şimdiki şekil, hem yazmayı, hem okumayı, hem de anlamayı bineanaleyh hem anlaşmayı eskisinden fazla geciktirir ve güçleştirir. Hız isteyen bir zamanda böyle yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse geçmenin maddi, ameli ve milli ne faydası var? Sonra da madem ki başladın, cesaret et şunu tam yap, medeni bir şekil alsın. (Ertem 1991: 153)

Milaslı İsmail Hakkı önderliğindeki İslah-ı Huruf Cemiyeti’nin çalışmaları hem uygulamaya konulmuş hem de tartışmaların da odak noktasını oluşturmuştur. Bir yandan bu imlânın bütün Türk ve Müslüman dünyasını birleştirecek bir nitelikte olduğunu söyleyenler, diğer yandan uygulamada büyük sıkıntılar doğuracağı kanaatinde olanlar... Bu durum karşısında İslah-ı Huruf Cemiyeti, kendi fikirlerini benimseyenlere Yeni Yazı gazetesinde söz hakkı verecek³ muhaliflerine karşı ise şu ilginç itirazı yapacaktı : “ ‘Cenâb-ı Hak, en büyük din İslam dinidir.’ buyurdıkları halde bu muazzam dini kabul etmeyenler pek çoktur. Bir işi herkese beğendirmek için bir kuvve-i kudsiyeye bir mucizeye mâlik olmak bile kifayet etmiyor.” (1912e: 1)

Sonuç

Huruf-ı Munfasıla düşüncesi her ne kadar Münif Paşa ile gündeme gelmiş olsa da asıl fonksiyonunu İkinci Meşrutiyet’ten sonra göstermiştir. Bu gelişmenin en büyük âmili hiç şüphesiz İslah-ı Huruf Cemiyeti’nin oynadığı roldür. Öyle ki devrinde bu imlânın İslâm dünyasındaki manevî birliği parçalayacağına inanan Sebilü’r-reşad dergisi bile söz konusu imlâ çeşidine sütunlarında yer vermeye başlayacaktı. (Ertem 1991 140) Ancak bir süre sonra

³ Abdülhak Hamit, Mehmed Fehmi Efendi, Hasan İrfan Bey, Sadıkhâde İsmail hakkı Bey, Asaf Bey, Nazif Bey, Mehmed Esat Efendi gibi devrin önde gelen kişileri yeni imlâyı benimseyen ve konu hakkındaki görüşlerini bu vesileyle açıklayanlardan bazılarıdır. Bkz., Yeni Yazı, no: 1-10, 7 Mart-9 Mayıs 1330.

Balkan Savaşları dolayısıyla çalışmalardan vazgeçilecek ve dernek, iş göremez hale gelecekti.(Ertem 1991: 156) Buna rağmen derneğin, döneminde alfabe tartışmalarına yeni bir boyut getiren ve tartışmaların yönünü tayin eden bir fonksiyon üstlendiği açıktır. Bu anlamda Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin alfabe tartışmalarındaki rolü a) tartışmaların Ermeni, Rum, Yunan, Çerkez alfabesi gibi çeşitlilikten kurtulup Latin ve Arap hurufatı üzerinden devam etmesi ve böylece harf devrimin gerekçelerinin süreç içerisinde kendiliğinden ortaya çıkması b) modernleşme ve dil olgusu arasındaki alış verişin somut bir örneği olması şeklinde özetlenebilir. Harf devrimi, kendi tabiatı gereği, devrimin gerekçesini tarihsel bir tecrübeyle beslemek zorundaydı. Bu anlamda ikinci Meşrutiyet dönemi dil tartışmaları, harf devrimine referans olmuş ve atılan adımlarda bu tecrübe göz önünde bulundurulmuştur. Bir diğer husus da ulus devlet ve modernleşme sürecinin, ümmet mirasına sahip mevcut dil yapısını değiştirme zorunluluğuydu. Ancak bu zorunluluk çok fazla öne çıkarılmadan, genellikle değişimin linguistik bir problem olduğu vurgulanmıştır. Sosyal psikoloji açısından son derece doğru olan bu tutum, bana göre Türk modernleşmesinin en sağlıklı süreçlerinden biri olmuştur.

مەشھۇر ھەشە دەۋى :

يەنە بىر كۆتۈر

بىلىك سىزنىڭ بىر كۈن بۇنى سىزنىڭ سىزنىڭ سىزنىڭ
 دەرىخىنىڭ سىزنىڭ قەيىغىنىڭ سىزنىڭ كۆزىڭىزنىڭ بىزنىڭ
 سىق. سىق سىزنىڭ كىم سەھىيەنىڭ بىزنىڭ بىزنىڭ
 خىزمەت بۇلۇن دىشماننىڭ دىشماننىڭ سۆزىنىڭ
 ئىشلىتىش. ئىشلىتىش «ئاپتون» دىمەك ئۇ شۇ
 جالىنىڭ. دىشماننىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ!

يەنە بىر كۆتۈر. ئۇنىڭ قەيىغىنىڭ، بىزنىڭ بىزنىڭ
 مۇشۇنىڭ ئۇنىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ. كىم سەھىيەنىڭ
 قانۇنىنىڭ. چۈنكى بۇ ئۇنىڭ ئۇنىڭ قەيىغىنىڭ
 بىزنىڭ ئۇنىڭ قانۇنىنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 ئۇنىڭ جەھەتتىكى. ئۇنىڭ كۆرۈش. ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 كۆرۈش. ئۇنىڭ ئۇنىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ

ئۇنىڭ ئۇنىڭ! ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 بۇ ئۇنىڭ ئۇنىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر
 ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ

كۆرۈش. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 دۇكاننىڭ. «آھ» دىمەك ئۇنىڭ ئۇنىڭ

ئۇنىڭ ئۇنىڭ! ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 ئۇنىڭ ئۇنىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 «قانۇن قانۇن» مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر
 قانۇننىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر
 ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ

۲. مەشھۇر

قانۇن، چۈنكى بىزنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 بۇنىڭ ئۇنىڭ قانۇننىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ
 كۆرۈش، ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 ئۇنىڭ ئۇنىڭ! ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 بۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر
 ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ
 كۆرۈش، ئۇنىڭ ئۇنىڭ، ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 دۇكاننىڭ «آھ» دىمەك ئۇنىڭ ئۇنىڭ

مەشھۇر :

بىر كۆتۈر

بىلىك سىزنىڭ بىر كۈن بۇنى سىزنىڭ سىزنىڭ
 دەرىخىنىڭ سىزنىڭ قەيىغىنىڭ سىزنىڭ كۆزىڭىزنىڭ بىزنىڭ
 سىق. سىق سىزنىڭ كىم سەھىيەنىڭ بىزنىڭ بىزنىڭ
 خىزمەت بۇلۇن دىشماننىڭ دىشماننىڭ سۆزىنىڭ
 ئىشلىتىش. ئىشلىتىش «ئاپتون» دىمەك ئۇ شۇ
 جالىنىڭ. دىشماننىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ!

ئۇنىڭ ئۇنىڭ! ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 بۇ ئۇنىڭ ئۇنىڭ. ئۇنىڭ ئۇنىڭ ئۇنىڭ
 مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر. مەشھۇر
 ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ. ئۇنىڭ

گتمزده حروف منفصله بي ايلك دفعه
اوله رق قبول و تطبيق بيوران

حربه ناظر محترمی انور پاشا حضرتلری

(1912d: 1)

تمزده حروف منفصله بي ايلك دفعه
اوله رق بالفعل تطبيقه چالیشان

دوقتور ميلاسلی اسماعیل حقى بك

(1912c: 1)

Kaynaklar

Ertem, Rekin (1991), *Elifbe'den Alfabe'ye*, İstanbul, Dergah Yayınları.

Yeni Yazı (1912a), No: 1, 7 Mart 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912b), No: 2, 14 Mart 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912c) No: 3, 21 Mart 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912d) No: 4, 28 Mart 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912e) No: 5, 4 Nisan 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912f) No: 6, 11 Nisan 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912g) No: 7, 18 Nisan 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912h) No: 8, 25 Nisan 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912ı) No: 9, 2 Mayıs 1330, s. 1-4.

Yeni Yazı (1912i) No: 10, 9 Mayıs 1330, s. 1-4.